

PULA IMVUILA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

GRAIN SA
GRAAN SA

PHATO
2015

Rera tsohle ka nako

Koranta ya Grain SA ya bahlahisi ba ntseng ba hola

Bala Ka Hare:

- 03 | Tsamaiso e nepahetseng ya ditjhelete
- 06 | Grain SA e buisana tjena le...Elias Pangane
- 07 | Re nka disampole tsa mobu neng, hobaneng le jwang

Tse kenngwang mobung di tlamehile ho ba teng.

Kaofela re tseba mantswe a reng, tsamaiso. E tla ba hantle ha re ka hlokomela nako hore e dumellane le ditlhoko tsa rona le dinako tseo re di behileng. Empa, nako e a re siya le moo re e hlokanang haholo. **Ka bomadimabe nako e sitwa ho laolwa.** Motsotswana ka mong o feta o sa kgutle...Ha ho motho ya ka kginang nako.

Le ha ho le jwalo, **ho matleng a rona ho itsamaisa hore re sebedise nako ka mokgwa o ka re tswelang molemo.**

Temong ntho eo re tshwanetseng ho e emela ke maemo a lehodimo. Jwalo ka nako, maemo ana a sitwa ho laolwa. Ka bomadimabe, ba bang ba rona ba ipha nako e ba tshwanelang ka mora kotulo, mme ba emela pula, kapa sehla se setjha sa ho kena kgabong ya mosebetsi. Ka nako eo,

hangata nako e ye be e le siyo ya ho lekola ditlhoko tsa tse kenngwang mobung, ho bapisa diporeisi le ho kenya dikopo tsa ho romellwa thepa hore e fihle nako e sa le teng.

Hopola. **Mosebetsi wa bohlokwahlokwa temong ke wa ho jala.** O kotula seo o se jalang. Ha o qala hampe, tseba hore o tseleng ya ho hloleha – mofufutso kaofela wa mosebetsi wa selemo o tswela boyeng ba ntja. Ka hoo, dula o le malala-laotswe.

Bongata ba lona ha le ntse le bala ditaba tsena le kopane le mathata a ho fumana tse kenngwang mobung nakong e seng e le haufi le ya ho jala. Barekisi ba leka ho lelekisa mosebetsi o salletseng morao wa ho rekisa, mme jwale le wena o emetse nako ya hao ya ho thuswa. Baganni ba di-truck ke bana ba ngadile mosebetsi. Metlakase ha e sebetse kapa ke diqabang ke tsena tsa basebetsi moo thepa

NKGO NO JANE O BUA TJENA...

Re tshepa hore lemong sena meya ya Phupu e tla qala ho foka e le hore dipula tsa Selemo di ne e sa le pele. Mabatowa a bophirimela a naha ya rona a bile le komello e mpe haholo, mme a hloka pula e ka a thusang ho jala dijohollo tse hlahlamang.

Ka dilemo re ntile ra bua phatlalatsa ka taba ena ya ho sebedisa boradikonteraka ba tsa temo lefapheng lena le ntseng le hola. Re le ba Grain SA re dumela hore dihwai di tshwanetse ho ikemela ka maoto, di itshebeletse ka ho tlhahisetsa dijohollo masimong a tsona. Ka bomadimabe ho dula ho le teng boramenyetla ba iketsang eka ba thusa dihwai masimong ao hangata e leng a setjhaba, a kopanetsweng – hangata ke moo sehwei se tehetsweng ka thoko. Ka dilemo re ntile ra bona diprojeke tse tse kgolo di thakgolwa le ho putlama – ho tswela pele ka ho sebedisa borakonteraka mabapi le dihwai tse thuthuhang ha se yona tharollo. Ka mehla re bolellwa hore borakonteraka ba tla sebediswa feela selemong sa pele, le hore boitsebelo bo tla fetisetswa ho sehwei, mme hamorao dihwai di tla se-betsa mobu ka botsona. Hona ha ho etsahale, ke tshomo.

Re kgahlanong le tsebediso ena ya borakonteraka hobane ba phahame haholo ka ditjhelete, mme ha se ka mehla mosebetsi wa bona e leng wa boemo bo nepahe-tseng, mme hangata mosebetsi o etswa ka mora nako hobane borakonteraka ba ikemeditse ka mosebetsi. Hau-finyane re sa tswa hlokomediswa ka projeke ya Kaapa Botjhabela moo rakonteraka a ileng a lefisa dihwai R3 500 ho lokisa mobu, ho jala le ho fafatsa. Tefello ena e menahane habedi ho feta eo dihwai di tshwanelang ho e lefa. Rakonteraka o a lefuwa, barekisi ba tse kenngwang mobung ba a lefuwa, baeletsi le bona ba lebelletse ho lefu-wa – makumane a setseng ke a hao, sehwei. Hona ha se tswelopele, mme batho bana hantlentle ha ba thusa wena sehwei – Ba ithusa e le bona ka ditshenyehelo tsa hao.

Re a dumela hore ba bang ba lona ba na le masimo a manyane, empa hona ha ho bolele hore o tshwanetse ho dumella motho e mong ho sebedisa masimo a hao. Ke wena ya lokelang ho a sebedisa ho ntlafatsa polokeho ya dijo tsa lelapa la hao le ho ikenyetsa tjelete pokothong. Masimo a hao ke mohlodi o tshwanetseng ho ba molemong wa hao – a sebedise, o une molemo ho ona, wena le ba lelapa la hao.

Ke nako ya ho nahana ka sejohollo sa hao se hlahla-mang – o ilo jala eng, mme tse kenngwang mobung e ilo ba dife? Ke a o kopa hle, o se ke wa emela lefapha la mmuso hore le o tisetse tsona – nka boikarabelo ba temo ya hao, o etse maqheka le merero. Ha eba o na le masi-mo, a sebedise hantle, mme o tla be o le tseleng e ntle ya polokeho ya dijo le boikemelo ditjheleteng. Mphemphe e a lapisa, ngwaneso!

Rera tsohle ka nako

e bokellwang teng le ona manyolo. Taba e bohloko ka ho fetisisa – thepa e rekiswang ha e yo.

Ka hoo, re inama fatshe ka phatla, re nka feela ho leng teng. Kapa re qobelleha ho emela mohlang tse kenngwang mobung di tla ba teng – re qetella re jala nako e se e ile, kapa re jala nakong e fosahetseng. Ke eo, tsietsi! Ke ao, mathata!

A re keng re shebang seo re ka se etsang mabapi le tsa bohlokwa tse kenngwang mobung.

Nahana ka mehato e latelang hang ka mora kotulo

Manyolo le menontsha ya mobu

- Tekolo ya mobu – disampole tsa mobu kapa ditekanyetso ho ya ka kuno e fetileng. Dikhamphane tse ngata tsa tlhophollo ya mobu di fana ka kgothaletso e theilweng hodima kuno ya jwale hammoho le e lebelletsweng ya nako e tlang.
- Baemedi ba tsa manyolo ba boetse ba kwetlisitswe ho hlalosa diphetho tsa tlhophollo ya mobu. Buisana le bona ka sejohollo sa hao se hlahlamang. (dikgothaletso, bongata, diporeisi le ditheolelo).
- Ka mehla ditheolelo di teng dithekong le teranseporotong ha dikopo di etswa e sa le pele.
- Kalaka e ntle ha e sebediswa nako e telele pele ho jalwa.
- Adjusta diplantere hang ha o fumana tse kenngwang mobung.

Peo

- Sheba boleng ba sejohollo sa hao. Hlahloba ka moo mabasetera a sebetsang ka teng papisong le dipalopalo tsa naha hammoho le ditshepisano tse ileng tsa etswa. Buisana ka tsena le baemedi ba dikhamphane tsa dipeo.
- Etsa qeto ka sejohollo seo o batlang ho se jala sehlang se hlahlamang.
- Ako nahane ka phapantsho ya dijohollo e leng bohlokwa temong ya dijohollo – haholo-holo mokgweng wa no-till kapa wa ho phe-thola mobu ho honyane. Molemo o mong wa phapantsho ya dijohollo ke wa ho laola kapa ho fedisa malwetse a itseng, a amang mefuta e itseng ya dijohollo – selemo le selemo.
- Lekola bohlole le sebopelo sa peo e lokelang plantere ya hao le mobu wa hao. Di-peo tse ratwang haholo di rekiswa kapele. Ha o jala peo e sa lokelang plantere kapa mobu wa hao jwale o kgasetsa mollong.
- Barekisi ba bangata ba dipeo ba fana ka theolelo e ntseng e theoha kgwedi le kgwedi – ha o ema nako e teletsana, le yona theolelo e ba ngatanyana.
- Adjusta diplantere tsa hao hang ha o fumana peo.

Dikhemikhale

- Kopa moemedi wa dikhemikhale ho o fa bo-

leng le ho hlahloba mahola a itotobatsang ka mora kotulo pele ho phetholwa mobu – ho boima ho bona ka ho hlaka se etsahalang ha mobu o se o phethotswe. Kgetho ya sejohollo se hlahlamang e tla laolwa ke bongata bo ikgethileng ba lehola. Mohlala, ho tla ba boimanyana ho laola tlhaselo ya *olieboom* ha o ntse o jala dijohollo tsa lehlaku le sephara.

- Adjusta difafatsi tsa hao nako e sa le teng. Ha ho hloka hore ho emela dihlahiswa. Etsa bonnete hore o etsa ka nepo. Baemedi ba bangata ba tsa dikhemikhale ba ikemeditse ho thusa. Seriti sa bona se kotsing. Sebedisa tsebo ya bona. Ha eba moemedi a sitwa kapa a sa thahaselle ho o thusa – se senye nako, fumana e mong. Eba le nnete, kopa thuso nako e sa le teng – ba tshwarahana le mosebetsi o mongata nakong ya ho jala.
- Dikhamphane tsa dikhemikhale di sebedisa mabitso a fapaneng ao di tsejwang ka ona ho bapatsa dihlahiswa tsa bona. Tseba hore dikhemikhale di fupere dife dihlahisweng tse-na, mme o sebedise tsebo ena ha o bapisa diporeisi le mananeo a kgothaletswang. Qetellong, mokgwa o bonolo wa ho etsa qeto ke ho bapisa ditjheho ho ya ka akere ka nngwe lenaneong ka leng le kgothaletswang.

Diesel

- Diesel ke e nngwe ya tsa sehloho empa ditheko ha di laolwe ke dikhamphane tsa mafura, mme ditheolelo di amana haholwanyane le bongata (*volume*) ho feta nako. Ha eba o itshetlehlile haholo ka bongata ba thepa e tsa-maiswang, etsa bonnete hore o na le diesel e lekaneng bonyane dibeke tse pedi tsa ho jala – halelele pele ho nako.

Maemong ohle, tiisa hore bonyane o bonana le khamphane e le nngwe ho etsa papiso. Botshepehi ke ntsha ya bohlokwa, empa bohlale ke ho kgema mmoho le dihlahiswa le ditshabeletso tse fumanwang barekising ba bang.

O se ke wa dumela taba ya hore o tla ja monakaladi wa kebolelwa – temong hantlentle ya tsohang ka madungwadungwana ke yena ya jang. O se ke wa iphumana o tshwerwe ke leraba. Dintho di fosahala ha re emela motsotso wa ho qetela! Mosotho o re, kwekwe ya morao e tloha le sepolo!

Kena kgabong, etsa tsena tsohle tseo re buileng ka tsona. Di etse nako e sa le teng, o nto phomola le ho emela pula. Weso, mahlohonolo sehlang se hlahlamang!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Raymond Boardman, Sehwei, Moemedi le Motataisi wa Ventersdorp, Provinseng ya North West. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho rhboardman@gmail.com.

TSAMAISO E nepahetseng ya ditjhelete

Hobaneng o kene temong? Bua nnete! O re o rata temo, empa nnete ya taba ke hore o batla ho etsa tjhelete. Ka baka lena, kgwebo ena ya hao e tlamehile ho atleha ka tjhelete.

O tseba jwang hore tsamaiso ya kgwebo ya hao ke e atlehileng? Karabo e nngwe feela potsong ena – o tlamehile ho tiisa taba ena ka ho sebedisa tsamaiso e nepahetseng ya ditjhelete. Ebang o a rata kapa ha o rate, ke taba ya mosebetsi wa pampiri.

Molemi wa mehla ena o tshwanetse ho tseba mesebetsi e fapaneng ya tsamaiso, **ho sa tso-tellehe boholo ba kgwebo ya polasi ya hae**. Le hoja mesebetsi kaofela ya tsamaiso e le bohlokwa, empa ke mesebetsi wa tsamaiso ya ditjhelete o kopanyang mahlakore kaofela. Ho hlalosa le ho hlaloba tsamaiso ya ditjhelete tsa kgwebo polasing ho fa molemi leihlo le batsi la kgwebo yohle ya polasi, e leng ho tla mo thusa ho etsa diqeto tse molemo, tse nepahetseng, tse tiileng mabapi le kgwebo ya hae. Tsamaiso ya ditjhelete hase yona feela e kopanyang mahlakore kaofela a kgwebo ya polasi, empa e “tlotsa mabidi ka ole” hore kgwebo e phele, e sebetse hantle.

Hantlentelele mohato wa pele wa tsamaiso e nepahetseng ya ditjhelete ke ho fumana le ho boloka kaofela tseo re di bitsang ditokomane tsa mohlodi. Tsena ke **diphanyetsano kaofela** tse shebanang le kgwebo ya hao, e leng moo ho sebetsewang le ditjhelete (ka kotloho kapa ka potloho). Maemong ohle tokomane ya mohlodi ke sekotwana sa pampiri, se kang disetatemente tsa banka, ditlankane tsa banka le tsa ho kenya tjhelete, ditlankane tsa dikoloto kapa tsa melato (ho kenyeleditswe le ditlankane tse tswang motjhineng, ditlankane tsa tjhelete e lefihleng kontane, ditlankane tsa peterole/mafura), ditlankane tsa tse rekisitsweng hammoho le ditokomane tsa thepa e ileng ya tsamaiswa, le tse ding jwalojwalo.

Lebitso lena, ditokomane tsa mohlodi, le tswalwa ke hore ditokomane tsena ke tsona motheho wa tsamaiso ya ditjhelete. Ntle le tsona HO HANG HA HO KAGONAHLE ho laola le ho tsamaisa ditjhelete tsa kgwebo ya hao ka nepo.

Mohato wa bobedi wa ho sebedisa tsamaiso ya ditjhelete ka nepo ke hore o tlamehile ho ngola kapa ho rekota ditokomane kaofela tsa mohlodi ka tsela e nngwe e itseng. Ho rekota ho etswa hore qetellong o kgone ho bokeletsa disetatemente kaofela tse tharo tse hlokalahalang tsamaisong ya ditjhelete. Disetatemente tse tharo tsa ditjhelete ke tsena:

- **Setatemente sa Tjhelete e kenang** se laolang sephetho sa ditjhelete – phaello/tahlehelo ya kgwebo ya hao.

- **Leqephe la Tekano (Balance Sheet)** le bontshang boemo ba ditjhelete kgwebong ya hao. Hona ho bontsha kamano ya maruo papisong le melato ya kgwebo ya hao. Na kgwebo ya hao e bolokehile – e baballehile kapa e kotsing? Na melato ya hao e mengata?

- **Setatemente sa ho Phalla ha Tjhelete** se bontshang hore na tjhelete ya hao e kenang/phallang e ngata ho feta e tswang kapa e tswang e ngata ho feta e kenang. Hantlentelele, hona ho bontsha hore na o tla ba le tjhelete e lekaneng nakong e itseng, e kang mafelong a kgwedi ho lefa melato ya hao kaofela. Mohlala, ho lefa meputso, molato ya motlakase, ditefello tsa diakhaonto tsa kgwedi le kgwedi, jwalojwalo.

Hore o kgone ho ba le tsamaiso e nepahetseng ya ditjhelete, disetatemente tsena tse tharo di tshwanetse ho ba teng bonyane **kgwedi le kgwedi**, hape di be teng le haufi le ka mora mafelo a kgwedi ka moo ho kgonahalang ka teng.

Ntle le ho tsilatsila, ba bangata ba lona ba tla ingamangama ka ho re ena ke taba e thata, eo re tla sitwa ho e etsa – nako ha o na yona, hape le yona tsebo ha o na yona le/kapa kgwebo ya ka ke e nyane, mme ka hoo, ha ke a tlameha ho ikimetsa ka mesebetsi ona. Ka bomadimabe, hona e mpa e le boitshireletso feela.

Ditabeng tseo re ngotseng ka tsona nakong e fetileng mabapi le tsamaiso, re nnile ra toboketsa nnete ya hore ha eba o hloleha ho etsa ntho ka bowena, kopa e mong hore a o etsetse yona, e mong wa ba lelapa kapa e mong osele. Motho enwa ke yena eo re mmitsang mohlakomedi wa dibuka. Ha eba ke motho e mong ya ka thoko eo o mo kgethileng, o tla tshwanela ho mo fa lethonyana, mme hona ho tla ama pokotho ya hao. Empa hona e tla ba tjhelete e ke keng ya eba ya lefelela.

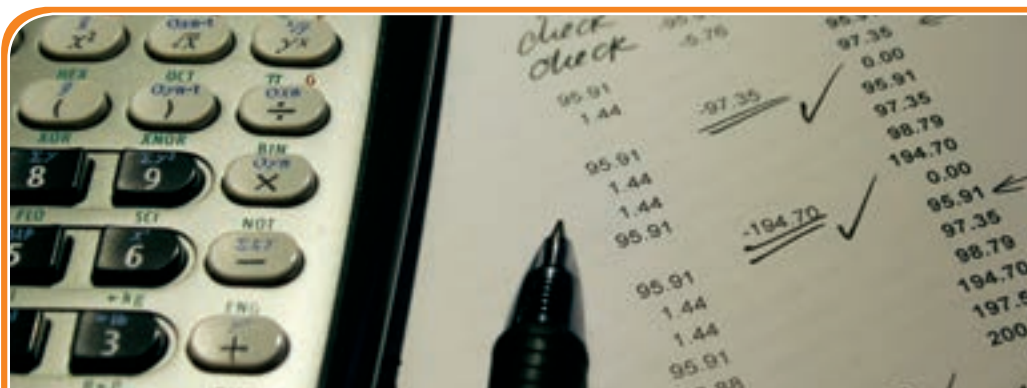
Mohlakomedi enwa wa dibuka o tla nehwa ditokomane kaofela tsa motheho tse amehang. O tla tshwanela ho di tlatso le ho di kerota le ho beha

pela hao kgwedi le kgwedi disetatemente kaofela tsa ditjhelete jwalo ka ha re boletse. Ho feta mona, o tla o thusa ho hlopholla le ho bapisa disetatemente le disetatemente tsa hao tsa tekanyetso (*budget*) ho tiisa hore na kgwebo ya hao e ntse e sebetse hantle na, le hore na kgwebo e boemong bofe ka ditjhelete. Tiisa hore mohlakomedi wa ditjhelete o tseba ho bokella le ho sebetseana le disetatemente tsa ditjhelete tsa kgwebo ya hao. Ho ngolwa (alwa) ha disetatemente tsa ditjhelete kgwebong ya polasi mabapi le tsamaiso ho fapana le ha dikgwebo tse ding ka baka la phapang le dikgwebo tsena, mme hona ho boetse ho baka phapang mabapi le mkgwa oo disetatemente tsa ditjhelete di etswang ka teng ho shebilwe taba ya tefello ya lekgetho.

Ka theknoloji ya sekwalelwale ya dikomporo ho a kgonahala ho etsa mesebetsi ona le ho ba le disetatemente tsa ditjhelete hanghang ka mora phapanyetsano e nngwe le e nngwe e etswang ya ditjhelete. O bile o kgona ho lemoha sekgahla sa phapanyetsano e nngwe le e nngwe le pele e etswa. Ha eba kgwebo ya hao e le nyane, mme o se na le yona komporo, mesebetsi ona wa ho ngola direkoto tsa ditjhelete o ka nna wa etswa ka letsoho dibukeng. Ona ke mesebetsi o ntseng o le bonolo ho ka etswa.

Ha re dihela dikgala, hore o kgone ho tsamaisa kgwebo ya hao ya temo ka nepo o tshwanetse ho ba le motho ya itseng, mohlakomedi wa dibuka, ya thusang tsamaisong ya ditjhelete tsa kgwebo ya hao. Tlhokomelo le tsamaiso ya mesebetsi wa dibuka ke karolo ya bohlokwa ya kgwebo ya hao. Ha ho nnete e fetang ena, ngwaneso!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Marius Greyling, mophehisi ho tsa Pula Imvula. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho mariusg@mcgacc.co.za.

Hlokomela *sesebediswa* sa hao sa temo

Temo, haholoholo ya dijothollo, e itshetle-hile ka sesebediswa sa tshepe, mme kaofela ha tsona ke dikarolwana tse se-betsang. Dikarolwana tse sebetsang di tsamaya di a fela ha nako e ntse e tsamaya. Ka baka lena, di batla tlhokomelo ya nako tsohle hore di nne di be boemong bo botle ba tshebetso.

Tlhokomelo e ntle ka ho fetisisa ke ho thibela ho senyeha. Ha ho ntho e bohloko jwalo ka ha motho a batla ho sebetsa empa nako le nako sesebediswa se dula se robaha. Hona ho kgina tshebetso, mme ho tshwanetse ho thibelwa ka hohlehohe. Ke nnete hore ntho e ka nna ya robaha, le e ntjha e ntse e etsa jwalo letsatsing la pele la ho sebediswa. Empa ha disebediswa tsa temo di dula di hlahlojwa le ho lokiswa, ho robaha kgafetsa ho tla fela, mme nako e ngata e tla bolokwa haholo, le yona tjelete.

A re ke re shebeng ka moo re ka sebetsanang ka teng le metjhine ya mapolasi a rona:

Dikarolwana tse tsamayang

Di-bearing

Di-bearing di tshwanetse ho hlahlojwa letsatsi le letsatsi ha motjhine o ntse o sebetsa le ha o ilo behwa setorong. Ha o rate ho tlohela bothata bo sa lokiswe le ho emela hosane ha motjhine o tshwanetse ho sebetsa. Ikgodise hore di-bearing di tiile, mme ha di kgwehle. Hang ha ho kgwehla ho le teng, kenya di-bearing tse ding. Ka mehla etsa bonnete hore di dula di ena le grease le ho hlokomela hore dirabara tse tshireletsang metsi, lerole le seretse di dula di le teng. Taba ya bohlokwa hape ke ho sebedisa di-bearing tsa boleng bo botle ha o ntsha tsa kgale. Matsatsing ana ho se ho rekiswa le tsa boemo bo tlase. Ka hoo, hlokomela ho reka tsa sebele, tse tla tshwarella.

Mabanta

Etsa bonnete hore mabanta a tiile hantle. Sotha mabidi ho bona hore ha a na ho petsoha ho itse-ing. Kenya a mang le eng kapa eng e sa lokang, e seng e bontsha ho kgathala.

Diketane

Diketane di atisa ho fana ka mathata ha di sa fumane ole, le ha di fela, mme di tsofala. Hang ha ketane e bontsha mkgathala, kenya e nngwe. Taba ya bohlokwa ke hore ketane e lokela ho sebetsa e tiile hantle. Hang ha e sa tiya hantle, lokisa boemo bona.

Di-shaft

Di-shaft di tshwanetse ho hlahlojwa kgafetsa ho tiisa hore di tiile, le hore di tsamaya hantle ka tshwanelo. Ha shaft e kobehile, e ka nna ya baka mathata a mangata.

Di-sprocket

Etsa bonnete hore di-sproket di tiile hantle le hore ha di a fela meno. Ha meno a qala ho fela, ketane e tla qala ho thella, mme e tla baka mathata a mangata. Hape ho boetse ho bohlokwa hore jockey sprockets di tiile le hore di potapota hantle ha bonolo.

Hlahlobo ya enjene

Oil filthara

Etsa bonnete hore enjene e dula e ena le ole e lekaneng ka nako tsohle le hore difilthara di hlahlojwa kgafetsa. Di-filthara tse ntjha di

Setshwantsho 1: Dikarolo kaofela di tshwanetse ho hlahlobiswa.

Setshwantsho 2: Tlhokomelo e nepahetseng e eketsa tshetso e ntle ya sesebediswa sa hao le ho fokotsa tsheny.

Setshwantsho 3: Hopola ka mehla ho etsa dintho ka nepo. O se ke wa etsa sena se bontshwang setshwantshong sena.

Setshwantsho 4: Ho hlokomela sesebediswa sa hao ke taba ya bohlokwa haholo.

shila e baka ditshila tse sitisang ho tsamaya ha mafura.

Air filthara

Ha metjhine e sebetsa maroleng di-airfilthara di tla- la lerole kapele. Tsena di tshwanetse ho hlwekiswa ka ho budulwa letsatsi le letsatsi ka compresara ya moya ho tloha ka hare ho ya ka ntle.

Disebediswa tse itseng di hloka tlhokomelo e ikgethileng, e leng tse kang diplantere le metjhine e kotulang e entsweng ka dikarolwana tse rarahang. Hape ho boetse ho bohlokwa ho tiisa hore mofuta ena ya metjhine e dula e le boemong bo botle ka ha nako ke ntho e hlokolosi nakong eo metjhine ena e sebetsang ka yona. Ka nako tse ding, nako ya hao ke e nyane ya ho sebetsa, mme ho robaha ha metjhine ho tla o beha ka mosing, le ho o sitisa kapa ho fokotsa boleng ba sejothollo nakong ya kotulo. Disebedisweng tsa mofuta ona, ho teng dikarolwana tse nyane tse lokelang ho

hlahlojwa, tse kang disepe, diboro, dibudulamoya (blowers), dipoleiti tsa plantere le di-vacuum.

Ho hlokomela hore metjhine ya rona e boemong bo botle ba ho sebetsa ho tla re bolokela nako nakong tse mahlonoko tsa sehla. Etsa bonnete hore o itlwaetsa ho ruta batho ba o sebeletsang ho dula ba hlahloba dintlha tsa bohlokwa tse kang tsena.

Ka ho sala morao lenaneo le letle la tlhokomelo o tla eketsa haholo bophelo ba disebediswa tsa hao tsa temo. Temong re tshwanetse ho lomahanya meno ho fokotsa ditshenyehelo moo ho kgonahalang. Ha eba re etsa dintho hantle kgafetsa, hona ke taba ya pele ya bohlokwa.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Gavin Mathews, Kgau Tsamaisong ya tsa Tikoloho. Ho tseba hahonyanyane romella e-meile ho gavmat@gmail.com.

tshwanetse ho kenngwa ka mehla ha ho tshelwa ole e ntjha. Level ya ole e tshwanetse ho hlahlojwa letsatsi le letsatsi pele enjene e duma.

Metsi

Etsa bonnete hore radiathara e dula e ena le metsi a tletseng, le hore ha ho moo ho dutlang teng.

Difilthara tsa mafura/ole/diesel

Ho tshwanetse ho kenngwa tse ntjha nakong e nngwe le e nngwe ya service. Filthara e dit-

“*Ho hlokomela hore metjhine ya rona e boemong bo botle ba ho sebetsa ho tla re bolokela nako nakong tse mahlonoko tsa sehla.*”

Pula Imvula's Quote of the Month

"Learn all you can from the mistakes of others. You won't have time to make them all yourself".

~ Alfred Sheinwold

Grain SA e buisana tjena le...

Elias Pangane

Mohokahanyimmoho wa rona wa Ntshetsopele Mpumalanga, Jerry Mthombothi, o buisane le Elias Pangane mabapi le phatlalatsa ena ya Pula Imvula. Elias ke sehwei pakeng tsa Mkhuhlu le Hazyview dihekthareng tse 50 tsa mobu o lemehang, mme o lakatsa ho ba sehwei sa kgwebo dilemong tse hlano tse tlang.

O sehwei hokae, mme o lema diakere tse kae? O sehwei sa eng?

Ke sehwei dihethareng tse 50 tsa mobu o lemehang Mashobane Boerdery (Loss and Found Farm) pakeng tsa Mkhuhlu (Bushbuckridge) le Hazyview. Hajwale ke sehwei sa diakere tse 4 tsa poone e tala, diakere tse 2 tsa dinawa tse tala, tse 2 tsa di-butternuts, e le nngwe ya ditamati le tse 40 tsa dinnate tsa Macadamia.

Se o fang tjheseho le mafolofolo ke sefe?

Temo ke ntho e natefelang, empa ke boetse ke kene ho yona hore ke thehe menyela ya mesebetsi. Ke hotse ke thusa ntate jwalo ka ha e ne e le molemi e monyane. Tjhelete eo ke e etsang temong ke yona e mphang tjheseho.

Hlalosa matla le bofokodi ba hao

Matla: Matla a ka ke tsebo ya ka ka temo. Ke fumana tshehetso e ntle mekgatlong e fapaneng, e kang ya Grain SA, Bayer, Hygrotech le Sabie Valley Macadamia Processing. Ke na le disebediswa tse latelang tsa temo: diterekere tse tharo, Landini e le nngwe, track e le nngwe le Fiat 6555, mohoma wa tetse, ekge ya tetse, rotavator, sefatsi sa boom hammoho le plantere. Ke boetse ke etsa mesebetsi ya kaho (*construction*), mme ke na le TLB, dilori tse kgolo tse nne le divene tse tshelatseng.

Ke na le dikgomo tse 136: dipoho tse nne, dikgomo tse 100 le dithojana tse 32 tse fulang diakereng tse 5 000 tsa masimo a kopanetsweng. Ke hirile basebetsi ba 25 ba dinako tsohle hammoho le batsamaisi ba inehetseng mosebetsing wa bona. Ke se ke ntse ke ena le mmara ka poone e tala le meroho, e leng wa Veg Fresh Mark. Mabapi le ho mmara ka dinnate tsa Macadamia ke sebedisa Sabie Valley Macadamia Processing.

Bofokodi: Ke shebane le mathata a boshodu ba mehlape, mme bothata bo bong ke hore ke si-

twana ho rekisa mehlape ya ka hobane ke pela Kruger National Park, e leng sebaka se ileng sa phatlalatswa se le kotsi (*red line*) ka baka la bolwetse ba leoto le molomo. Moo ke leng teng ke lebatowa la pula e tlase (re fumana ±350 mm ka selemo). Ka nako tse ding ke komello. Phephetso e nngwe ke taba ya meputso e tasetlase – re tlamehile ho lefa basebetsi ba rona le ha re le tlasa maemo a boima a kang ana ao re shebaneng le ona.

Kuno ya hao ya dijothollo e bile jwang ha o ne o simolla? Dikuno tse fapaneng tsa hao di jwang kajeno?

Ha ke ne ke simolla ka temo tlasa nosetso ke ne ke fumana kuno ya ditone tse ka bang 3 akereng ka nngwe, empa jwale ke fumana e pakeng tsa ditone tse 6 le tse 7 hekthareng ka nngwe. Ka ditamati ke ne ke fumana e tlase ho ditone tse 10 akere ka nngwe, empa jwale ke fumana tse pakeng tsa tse 25 le 30 akere ka nngwe. Ka di-butternuts ke ne ke kotula tse tlasa ditone tse 4 akere ka nngwe empa jwale ke kotula tse pakeng tsa ditone tse 13 le tse 15 akere ka nngwe.

O nahana hore tswelopele le katleho ya hao di susumelleditswe ke eng?

Katleho ya ka e bile ka baka la kwetliso eo ke e fumane diinstitusheng tse fapaneng tse kang Grain SA Bayer, Hygrotech, DARDLA le Omnia. Diinstitushene tsena di re romella baemedi kgafetsa ho tla re eletsa le ho re tshehetsa.

Ho fihlela jwale o fumane kwetliso efe, mme ke efe eo o ntseng o lakatsa ho e fihlella?

Ke bile teng di-workshopong, Matsatsing a Balemi le dithutong tse ding tse neng di hlophisitswe ke Lefapha la Temo, Grain SA le Sabie Valley Macadamia. Ke sa ntse be hloka kwetliso mabapi le tlhokomelo ya terekere le disebediswa tsa temo hammoho le tlhahiso ya meroho.

O ipona o le hokae nakong ya dilemo tse hlano? O sa ntse o batla ho fihlella dife?

Ke batla ho ipona ke le sehwei se seholo kgwebong, ke hira basebetsi ba bangata ho fokotsa leqeme lena le leholo la tlhokeho ya mesebetsi lebatoweng lena la rona. Ke rata ho prosesa dihlahiswa tse ngata polasing ya ka le ho rekisa dihlahiswa tse ngata tse seng di phethahetse.

Keletso ya hao ke efe ho balemi ba ntseng ba thuthuha?

Ba tlamehile ho ba le mamello. Kgwebo efe kapa efe e batla mamello. Ba tshwanetse ho lomahanya meno le ho sebetsa ka thata, ba tsepamise maikutlo le nako ho tseo ba di etsang. Ba tshwanetse ho tshwara ka matsoho a bona, eseng ho etsetswa mosebetsi ke ba bang.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jerry Mthombothi, Mohokahanyimmoho wa Ntshetsopele wa Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho jerry@grainsa.co.za.

RE NKA DISAMPOLE TSA mobu neng, hobaneng le jwang

Ha re eso phethele kotulo ya dihla tse fetileng ha re tshwanela ho qala ka moralo wa ditjhelete wa dijothollo tsa lehlabula tse tshwanetseng ho jalwa sehle sa tlhahiso ya lehlabula sa 2015 le 2016.

E nngwe ya ditsi tse phahameng ka ho fetisisa tsa tjeho tlhophisong ya tlhahiso ya dijothollo ke tekanyetso le tjhelete ya tlhahiso. Ke a tshepa hore lona dihwai le bile lehlohonolo ho ba le dijothollo tse ntle le hoja le bile le sehla se setle kapa se sebe, potso yona e sa ntse e le teng mabapi le moralo le tshebediso ya manyolo a lekaneng ha ho shejwa mathata a ditjhelete le a tseo o shebaneng le tsona polasing ya hao.

Sebaka se setle sa ho simolla ke ho hlahloba bokgoni ba mobu wa hao hammoho le boemo ba manyolo.

Hobaneng re tshwanetse ho nka disampole tsa mobu?

Ho tseba boemo ba menontsha, botebo ba mobu le bokgoni ba kuno ya dijothollo tse fapaneng ho ya ka tlelaemete polasing ya hao, ke tse tla o thusa ho etsa tekolo e nepahetseng ya hore lenaneo la ho kenya manyolo e tla ba lefe.

Ho nka disampole tsa mobu le ho di romela laboratoring e tshepahalang ya diteko ho tla o fa bonyane diphetho tsa dikarolwana ho ya ka milione tsa menontsha ya sehlooho, e leng nitrogen (N), phosphorus (P) le potassium hammoho le menontsha e meng e hlahlamang, e leng sulphur, calcium le magnesium. Teko e boetse e tshwanetse ho bontsha esiti ya mobu (ph), bongata ba letsopa le bongata ba calcium (Ca) le magnesium (Mn). Menontsha e meng e menyane e kenyeletsa tshepe (*iron*), manganese, copper, zinc, boron, molybdenum le chlorine. Ka kakaretso mona Afrika Borwa, zinc, molybdenum le boron di atisa ho kenyeletswa motswakong wa manyolo kapa peong e le mohato kgahlanong le kgaello efe kapa efe mobung e ka kgannelang kgolong e fokolang ya dimela.

Lesedi lena le sebediswa ke wena jwalo ka sehwei hammoho le setsebi sa hao sa tsa mebu le moemedi wa hao wa tsa manyolo ho etsa moralo o batsi wa ho kenya manyolo dijothollong tse fapaneng tse ilo jalwa. Tsena di ka nna tsa kenyeletsa poone, soneblomo, dinawa tsa soya, mabele le matokomane. Ditjeho tsa lenaneo la manyolo jwale di ka nna tsa sebetswa hantle ka nepo le ho kenyeletswa ditekanyetsong. Tshebetso e ntle e bonahetseng

ya menontsha lenaneong la manyolo ham-moho le menontsha e meng e tsejwang, e leng teng, ke bopaki bo botle bo loketseng boholo ba mefuta ya mebu mabatoweng a mangata a Afrikaborwa.

Taba ya bohlokwa hape ke ho tseba boemo ba jwale ba mobu wa hao ka mora selemo se bileng sebe moo ho ileng ha lahleha bonyane bo boholo ba manyolo ka mora ho jala dilemong tse fetileng le ka mora selemo se setle moo keketso ya phosphates le menontsha e meng ho ka hlokahalang hore di eketswe ho tiisa hore kuno e ntle e a fihlellwa hammoho le boemo bo botle lehlakoreng la ditjhelete.

Nako e ntle ya ho nka disampole tsa mobu ke efe?

Ha eba o simolla ka masimo a matjha kapa yona polasi, disampole tsa mobu di tshwanetse ho nkuwa kapele ka moo ho kgonahalang ka teng ka mora kapa nakong ya kgwedi ya Phupu le ho romellwa dilaboratoring pele ho mafelo a Phato. Dilaboratori di imetswe ke mo-sebetsi o mongata wa disampole tse ntseng di kena di etswa dibakeng tsohle tsa naha ho tloha kgwedeng ya Phato ho isa ho ya Mphalane. Ka hoo, eba malala-a-laotswe, o etse dintho nako e sa le teng.

Bonyane sampole e le nngwe diakereng tse ding le tse ding tse leshome ke e tlwaelehileng.

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA

PHATLALATSO
Liana Stroebe
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu le Seqhotsa.

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPHELE

Danie van den Berg
Foreisetata (Bloemfontein)
► 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi
Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz
Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht
KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 084 582 1697 ◀ graeme@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam
Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Lawrence Luthango
Eastern Cape (Mthatha)
► 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za
► Ofisi: 047 531 0619 ◀ Cwayiti Mpoty

Liana Stroebe
Western Cape (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8057

Du Toit van der Westhuizen
North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Julius Motsoeneng
North West (Taung)
► 072 182 7889 ◀ julius@grainsa.co.za

Vusi Ngesi
Eastern Cape (Maclear)
► 079 034 4843 ◀ vusi@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8070 ◀ Sally Constable

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

Re nka disampole tsa mobu neng, hobaneng le jwang

**Bonyane nka mobu o ka hodimo wa botebo ba
150 mm sampoleng ka nngwe dimithareng tse
ding le tse ding tse lekgolo.**

Disampole tsa mobu di ka nna tsa nkuwa qe-
telling ya sehla. Hape e ntse e le hantle ho ko-
panya mosebetsi wa pokeditso ya disampole
le wa ho hlahloba diprofaele tsa mekoti, e leng
tsa bolelele ba 1 metre, bophara ba 1 metre le
botebo ba 1 metre, e leng tse ka sebediswang
ho hlahloba mofuta wa mobu le botebo ba me-
tso hammoho le boteng ba lekgapetla le thata
masimong a ilo jalwa. Mekgwa e nepahetseng
ya ho phethola mobu jwale e ka sebediswa ho
pshatla lekgapetla le thata pele sehla se hla-
hlang se qala.

Masimo a tshwanetseng ho behwa tekong
a tshwanetse ho hlwauwa ho shebilwe botebo
ba ona le mofuta wa mobu. Ka tlwaelo bo-
nyane ke sampole e le nngwe diakereng tse
ding le tse ding tse leshome. Karolwana ka

nngwe e tshwanetse ho tsamauwa ka mokgwa o
matswedintsweke ka e nngwe ya disebediswa
tse ngata tsa ho nka disampole. Mona he, ho
nkuwa bonyane mobu o fihlang botebong ba
150 mm dimithareng tse ding le tse ding tse
lekgolo. Sampole e nngwe le e nngwe e nyane
e kopanngwa hantle ka hara moqomonyana o
hlwekileng, mme sampole ka nngwe ya boe-
medi e nkuwa moqomonyaneng le ho kenngwa
ka hara mabokosana a khateboto a adilweng
ka polasetike ka hare, e leng a fumanwang
dilaborating tse fapaneng. Mabokosana ana
a tlamehile ho leibolwa hantle le ho bontsha
ka ho hlaka polasi le masimo moo sampole ka
nngwe e nkilweng teng. Ke mohato o motle
ho etsa mosebetsi ona ka nepo masimong a
mmalwa hore diphetho e be tse nepahetseng
ho shebilwe ditshenyehelo tseo ho tla kenwa
ho tsona tsa ho kenya manyolo akereng ka
nngwe. Mosebetsi ona ke ditshenyehelo tse
kgolo matsatsing ana. Ka hoo, mosebetsi ona
o tshwanetse ho etswa ka nepo. Diphetho tse
nepahetseng di ka fumanwa ka ho romella di-
sampole laborating nakong ya dihora tse 24.

Re tshwanetse ho nka disampole kgafetsa hakae?

Ha eba ho se ho tsejwa boemo ba monono
kapa manyolo a polasi ya hao mabapi le
masimo a mang le a mang a hao, re ka re
bonyane disampole di tshwanetse ho nkuwa
ka ho potoloha bonyane dilemong tse ding le
tse ding tse tharo. Moo tlhahiso ya dijothollo e
menahaneng, e leng tlhahisong e phahameng,
moo nosetso e phahameng, mme menontsha
e mengata e lahlehang, kgothaletso ke hore
teko ya disampole e etswe selemo le selemo.
Kgothaletso hape ke hore ka mora dilemo
tse ntle haholo kapa tse mpe haholo, diteko
di etswe selemo le selemo. Sepheo mona ke
hore moralo wa manyolo o behwe mohatong o
phahameng mabapi le sehla se tlang.

Qetelo

Iphe nako le boikgathatso ba ho tseba boemo
ba menontsha mobung wa hao. O se ke wa
phopholetsatsa!

**Ditaba tsena re di kumelwa ke molemi
ya beileng meja fatshe.**